

DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASINING METODOLOGIYASI.

Raxmatov Nozimjon G'afarovich*O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirlining 2-son
Toshkent akademik litseyi, Huquqshunoslik fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Davlat va huquq nazariyasi o'z mavzusiga kiruvchi masalalarni tegishli yondashish usullari, ma'lum metodlar yordamida o'rganadi. «Metod» iborasini fanga qadimgi yunonlar olib kirganlar. Metod (yunoncha «metodos» so'zidan olingan bo'lib) – biror narsaga erishish yo'li, bilish usuli ma'nosini anglatadi.

Kalit so'zlar. Metod, Dialektik metod, Metofizika, Yuridik metod, F. Bekon.

Metod tabiat va ijtimoiy hayot hodisalarini o'rganish, bilish, tadqiq etish usulidir. Qadimdan olimlar ilmiy izlanish metodlariga katta e'tibor qaratib kelganlar. Masalan, F. Bekon metodni fonus chiroqqa qiyoslagan, zero, u olimning «yo'lini» yoritadi, degan edi. Ilmiy izlanishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan foydalaniladigan usullarning samaradorligiga bog'liq. Tadqiqot olib borishning usullari, vositalari, metodlarini doimo takomillashtirib borish yangi bilimlarga erishishning, taraqqiyot qonuniyatlarini ochishning ishonchli garovidir. Davlat va huquq nazariyasi o'z predmetini, tadqiqot mavzularini o'rganish va tahlil etishda qo'llanadigan metodlar yig'indisi, hosil qilinadigan bilimlarni umumlashtirish, tizimlashtirish va tasniflash tamoyillari fanning metodologiyasini tashkil etadi. Ba'zi adabiyotlarda fanning metodologiyasini metodlarning oddiy yig'indisi tarzida izohlashga urinish mavjud. Masalaga bunday yuzaki yondashishni ma'qullab bo'lmaydi. Fikrimizcha, davlat va huquqning metodologiyasi deganda, davlat-huquqiy voqeliklarning (institutlarning) vujudga kelishi, barqarorlashuvi va rivojlanishining umumiy qonuniyatlarini ochish, ularni mohiyat nuqtayi nazaridan izohlashning maxsus metodlari, tamoyillari, yondashuvlari va vositalarining ilmiy tizimi tushuniladi. Davlat va huquq nazariyasi bir yoki ikki metod bilan o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni ado etolmaydi. Buning uchun barcha metod va uslubiy yondashuvlarning bir butun tizimiga tayanadi. Davlat va huquq nazariyasi metodologiyasining tub mohiyatini anglashda mazkur fan davlat va huquq voqeliklarini tadqiq etishda tahlil tamoyillarining ilmiyligiga va yondashuvlarning falsafiyligiga tayanish lozim. Falsafaning kategoriya va qonunlari davlat va huquq nazariya metodologiyasining poydevorini tashkil etadi. Aynan falsafiy poydevor tadqiq etilayotgan voqeliklar haqidagi bilimlarning ilmiy asoslantirilganligi, obyektivligi, to'laqonliligi hamda kompleksligini ta'minlaydi. Davlat va huquq nazariyasining metodi deganda, davlat va huquq masalalarini o'rganish, ularga ilmiy yondashishning usuli, yo'llari, tamoyillari tushuniladi. Fanning metodi amaliyotni, hayotni o'rganuvchi nazariyadir. O'z navbatida, har qanday nazariya, shu jumladan yuridik (huquqiy) nazariya davlat va huquqni talqin etuvchi tegishli yuridik metodning tizimli va tarkibiy ifodasidir; shuningdek nazariya metodning bilim hosil qiluvchi va yaratuvchanlik funksiyasining hosilasidir. Shu bois, har qanday huquqiy nazariya metod funksiyasiga

ega va shunday vazifani bevosita yoki bilvosita bajaradi. Yuridik fanning metodi – davlat va huquqiy voqeliklarni anglash, yuridik bilimlar hosil qiluvchi va ularni jamlovchi usullardan iborat yuridik metod. Yuridik metod huquqning tushunchasidan, tabiatidan kelib chiquvchi voqeliklarni yuridik anglash hamda ifodalash usuli hisoblanadi. Yuridik metodning xususiyati shundaki, u o‘zining bilish mantig‘i va tabiatiga ko‘ra, tushunchalarni ifodalovchi huquqiy metod, voqelik haqidagi bilimlarni huquqiy modellashtirish usuli, voqelikni davlat va huquq tushunchalari doirasida hamda nuqtayi nazaridan anglash usuli, voqelikning belgi, xususiyat, jihatlarini aynan huquqiy belgi, xususiyat, jihat sifatida tushunish usuli bo‘lib, bunda voqelik huquqiy ta’riflar, huquqiy ifodalar va huquqiy mezonlar tarzida bayon etiladi¹. Boshqa fanlarning metodi kabi davlat va huquq nazariyasining metodlari ham umumiy ilmiy, maxsus va xususiy ilmiy usullarga bo‘linadi. Umumiy ilmiy metodlar – tabiat, jamiyat va tafakkur hodisalarini o‘rganishda qo‘llaniladigan eng umumiy yondashuvlar, usullar, bilishning umumiy prinsiplaridir. Barcha fanlar uchun eng umumiy universal metod dialektikadir. Dialektika nazariyasi – voqeliklarning umumiy aloqadorligi va doimiy rivojlanish holatida bo‘lishi to‘g‘risidagi ta’limot. Dialektik metod davlat va huquqni o‘zaro aloqada, doimiy rivojlanishda, o‘zgarishda, bir tipdan ikkinchi tipga hamda bir shakldan ikkinchi shaklga o‘tish, mazmunan boyish va takomillashishda, deb tushuntiradi. Dialektik metod davlat va huquq hodisalarini tadqiq qilishda obyektiv haqiqatga erishishning asosiy omilidir. Bu metod davlat va huquqning mohiyatini jamiyatning iqtisodiy tuzumi siyosiy, ijtimoiy, ma’naviy sohalar bilan uzviy bog‘liq, deb qaraydi. Bordi-yu, davlat va huquqni iqtisodiy asosdan ajratib, tegishli tarixiy shart-sharoitdan uzilgan holda talqin etilsa, ularning mohiyatini ham, rivojlanish qonuniyatlarini ham to‘g‘ri tushunib bo‘lmaydi. Dialektik metodning asosiy talablaridan biri davlat va huquqni tarixiy voqealar bilan bog‘lab o‘rganishdir. Davlat va huquqni o‘rganishda dialektik yondashuv talablaridan yana biri ilmiy obyektivlikdir. Ilmiy obyektivlik o‘rganilayotgan mavzuning, ya’ni davlat va huquqning jamiyat taraqqiyotining ma’lum bosqichida obyektiv zaruriyat tarzida vujudga kelganligi, uning rivojlanishi jamiyatning boshqa sohalar bilan o‘zaro bog‘liq va aloqadorlikda ekanligi, o‘z qonuniyatlari asosida rivojlanishini inobatga olishni talab etadi. Davlat va huquq nazariyasi ish ko‘radigan umumiy metodlardan yana biri metafizikadir. «Metafizika» yunoncha so‘z bo‘lib, ma’nosi – «fizika ketidan keladigan narsa» degani. U hozirgi paytda fanda «qotib qolgan fikr yuritish usuli» ma’nosida ishlatiladi. Ushbu metoddan foydalanib ilmiy izlanish olib boruvchilar davlat va huquq ilgaridan mavjud bo‘lgan, bundan keyin ham bo‘ladi, ular abadiy va o‘zgarmasdir, hech qanday boshqa ijtimoiy hodisalar bilan ichki aloqadorlikda emas, ular rivojlanishda emas, qanday bo‘lsa shundayligicha saqlanib qoladi, deb fikrlaydilar. Metofizika sof ilmiy, ijodiy metod emas, u davlat va huquq hodisalarining tub mohiyatini ilmiy ravishda ochib berolmaydi. Davlat va huquq nazariyasining umumiy metodlari bilan bir qatorda uning mavzusini yoritishga yordam beruvchi maxsus va xususiy ilmiy metodlari ham mavjud. Bu metodlar quyidagilardan iborat: mantiqiy metod, tarixiy metod, sistemali – strukturali o‘rganish metodi, qiyosiy-huquqiy metod, aniqsotsiologik metod, statistik-matematik metod, kibernetika metodi, ijtimoiy-tajriba metodi va boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Odilqoriyev X.T. DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI. Darslik. Toshkent 2012.
2. Наршабаева, А. Ю. (2021). РОЛЬ РОДНОГО ЯЗЫКА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ БИЛИНГВИЗМА: Наршабаева Алия Юмутбаевна Старший преподаватель, Кафедра иностранных языков Нукусского государственного педагогического института имени Ажинияза. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (6), 27-39.
3. Наршабаева, А. Ю. (2021). Совершенствование педагогического механизма развития у студентов культуры межнационального общения на основе билингвального подхода. *Глобальный научный потенциал*, (5), 135-140.
4. Yumutbaevna, N. A. (2021). EDUCATING STUDENTS FOR TOLERANCE IN A BILINGUAL LEARNING ENVIRONMENT. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 1(1.5 Pedagogical sciences).
5. Yumutbaevna, N. A. (2022). Pedagogical issues of formation of tolerance among youth in conditions of globalization.
6. Журакулов, Р. Д., & Журакулий, Г. Р. (2024, October). Клишированные образования в текстах сказки. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 77-80).
7. Sharifboyeva, R., & Juraquliy, G. R. (2024, April). ROLE OF PHONETICS IN LEARNING ENGLISH. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 228-231).
8. Alimov, S. K. (2024). THE ROLE OF NATIONAL IDEOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 2(6), 59-62.
9. Kodirovna, Y. D. (2022). Peculiarities of teaching English based on a communicative approach to students of the Tourism department. *International journal of pedagogics*, 2(10), 68-71.
10. Botir o'g'li, R. S. (2024). CRIMINAL LIABILITY FOR FRAUDULENT ENTREPRENEURSHIP. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(12), 94-97.
11. Muxammadixonovna, I. S., & Alimardon og, A. T. (2024). YANGI OZBEKISTONDA MEHNAT HUQUQINING RAQAMLASHTIRISH. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 2(20), 77-81.
12. Байназаров, М. М., Миркаимова, Х. Х., Саидалиев, С. С., Камолходжаев, Д. А., & Тураев, Б. Ш. (2023). Выявление маркеров хантавирусной инфекции в Узбекистане.
13. To'rayev, B. (2024). БИРЛАМЧИ ТИББИЙ-САНИТАРИЯ ЁРДАМИ МУАССАСАЛАРИНИНГ ЭРКАКЛАР РЕПРОДУКТИВ САЛОМАТЛИГИНИ САҚЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ФАОЛИЯТИНИНГ АЙРИМ ЖИХАТЛАРИ.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

14. Ишанходжаева, Г. Т. (2023). Нейропсихологическое исследование когнитивной деятельности у детей нейросенсорной тугоухостью.
15. Rakhimbaeva, G. S., Ishankhodzhaeva, G. T., & Asomova, N. I. (2022). COGNITIVE DISORDERS DEGREE IN CHILDREN WITH POST-COVID SYNDROME. *British Medical Journal*, 2(3).
16. Barziyev, O. H.(2021) Traditional poetic series associated with the name of Fergana. *Scientific journal of Fergana State University*, 3(3), 108-114.
17. Barzиеv, O. (2021). LYRICAL INTERPRETATION OF "I" IN THE POETRY OF ANBAR OTIN, DILSHODI BARNO AND SAMAR BONU. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, 2(06), 61-66.
18. Khayitbaevich, D. K. (2024). EXPLORING THE FLEXIBILITY OF ADJECTIVE ORDER IN ENGLISH: COGNITIVE, PRAGMATIC, AND STYLISTIC PERSPECTIVES. *AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING*, 2(5), 593-597.
19. Khayitbaevich, D. K. (2024). Analysis of Word Transposition Types in English and Uzbek Languages. *Cognify: Journal of Artificial Intelligence and Cognitive Science*, 1(1), 59-65.
20. Shodiyeva, G. (2024). О 'ZBEK VA INGLIZ TILIDA SO 'ZLARNI TURKUMLARGA AJRATISH MASALALARI. *Interpretation and researches*, (4 (26)).
21. Shodieva, G. (2023). TRANSPOSITION OF WORD CATEGORIES IN UZBEK. *Results of National Scientific Research International Journal*, 2(4), 40-46.
22. Karimov I.A.O'zbekiston demokratik taraqqiyotining yangi bosqichida. T.: O'zbekiston, 2005